

Iskolás historiákutatás, amikor ez bűn volt

Negyvenéves a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő középiskola történelemlőre

Negyven éve alakult meg Gyergyószentmiklóson a Salamon Ernő Ipari Líceumban Garda Dezső tanár vezetésével egy iskolai történelemlő. A diákok helytörténeti adatokat kutattak levéltárakban, idős emberek elmeséléseit jegyezték le, és tudományos értékű tanulmányokat írtak.

Az évfordulóra összegyűlt az egykori tagok, hogy felidézzék iskoláskoruk máig emlékeztető pillanatait. Sokan most szembesültek azzal, minek is voltak részesei. Magyar öntudatot szívva magukba, Gyergyó történetét, a székelység múltját kutatták. Olyan időszakban, amikor ezt minden eszközzel akadályozta a hatalom, és súlyos büntetést kockáztattak. Az iskola történelemlőjének egykori tagjai április 13-án találkoztak a Salamon Ernő Gimnáziumban. A Garda Dezső történelemtanár vezetésével készült dolgozataikat hozzáértő közönség előtt, szakemberek elismerése mellett be is mutatták. Az 1978-tól 1989-ig terjedő időszakot ismerhette meg a közönség, a leglátványosabb kommunista idők, amikor minden bűn volt, ami a magyarságtudatot erősíthette volna.

Kis történészek, nagy témák

A találkozóra 12 évfolyamhoz tartozó diák gyűlt össze. Tanárjuk, Garda Dezső korabeli újságkivágásokkal és fényképekkel illusztrált előadásban bizonyította: értékes helytörténeti kutatómunkát végeztek, amelyet az akkori szakemberek, az erdélyi értelmiségi elit is elismert. Sokakban ez most tudatosodott. Ők akkor iskolai feladatként vállalták a kutatómunkában való részvételt. Volt, akit nem is érdekelt a történelem, de jól jött a pluszmunkáért járó tízes.

Az akkori felnőttek azonban tudták: Garda Dezső olyant tesz a diákjaival, amihez foghatót kevesen vállaltak: magyarságtudatot táplál szívükbe, és közben valódi tudományos kutatómunka folyik. A helyi diákoknak a kolozsvári Korunk folyóirat szerkesztőségében megtartott előadásairól több korabeli szemtanú – Egyed Ákos, Vetési László, Egyed Emese, Cseke Péter – levélben küldte el visszaemlékezését az évforduló ünnepelőinek. A folyóirat egykori szerkesztője, Herédi Gusztáv özvegye pedig személyesen jött el Gyergyószentmiklósról, hogy köszöntse a történelemlőrösöket.

Virtusból, csak azért is

A 80-as évek tanulói közül többen elmondták, ők akkoriban nem is tudták, hogy veszélyt vállalnak. Garda Dezső erre így emlékszik: „a Salamon Ernő Líceum történelemlőre a következő három esztendőben (1987–1989) igen mostoha körülmények között folytat-

ta tevékenységét. Az iskola vezetősége szinte rendszerellenes közösségnek tekintette a kör tagjait, de engem is többször felkérték a történelemlő munkájának a megszüntetésére. A politikai rendőrség korabeli besúgóinak jelentései hitelesen mutatják be lelkiállapotomat, főleg pedig elkeseredésem a reám nehezedő politikai nyomás miatt. (...) A történelemlő tevékenységét az utolsó két esztendőben az általános zaklatások tették lehetetlenné. A kolozsvári hármas számú matematika líceum történelemtanára – Palkó Attila – szintén elzárkózott a velünk való kapcsolattartástól és jelezte, hogy az iskolában nemkívánatos személyek vagyunk. Sokkal kellemetlenebb helyzetbe kerültünk a nagyváradi előadássorozatainkkal. Itt az Alexandru Moghioros nevű középiskolában először nem akarták lehetővé tenni előadásainkat, a dolgozatok bemutatása után pedig le akartak tartóztatni. A megtorlások ellenére 1989 decemberéig folytatta munkáját a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő Líceum történelemlőre.”

Tanár és diákjai. Történelemlőrös fiatalok a Salamon Ernő Gimnáziumból

Az évfordulón Garda Dezső elmesélte: érezte a meghurcolást, tudta, hogy megfigyelik, hogy házában kutakodnak és megpróbálják ellehetetleníteni tevékenységét. Azonban számára is megdöbbentő volt, és csak 2006-ban, a Szekuritáté levéltárából kikért, róla készült jelentéseket tartalmazó iratokból szerzett erről tudomást: iskolás diákjait is hurcolta az akkori hatalom, kihallgatásokon kellett megjelenniük csak azért, mert az ő történelmi körének tagjai voltak. Köszönetet is mondott ezért mindazoknak, akik a Ceaușescu-

Garda Dezső a negyvenéves évfordulón emlékezik vissza a régi időkre

rendszer magyarellenos környezetében vállalták a székely-magyar múlt hiteles eseményei mellett kiállást, és szembeszálltak a román titkosszolgálat tisztjeivel az 1978–1989 közötti időszakban.

A köszönet szavai

Az eseményen Lakatos Mihály, a Salamon Ernő Gimnázium igazgatója díszoklevelet adott át Garda Dezsőnek munkájának elismeréseképpen. Jelen volt Csige Sándor, Magyarország csíkszeredai főkonzulátusának vezető konzulja és Tóth László főkonzul is. A főkonzul köszöntőbeszédében hangsúlyozta: a magyar-

ARCHÍV

Korabeli sajtószemle

Füstös Jenő, a Hargita című lap főszerkesztő-helyettese így írt 1979-ben a gyergyószentmiklósi diákok helytállásáról: „a Salamon Ernő Líceum történelmszövegeinek diákjai április első felében tanulmányi úton jártak Kolozsvár-Napocán. Felkeresték a város fontosabb ipari vállalatait, művelődési intézményeit, találkoztak neves történészekkel és a látogatás fénypontjaként április 6-án tudományos ülésszakot tartottak a Korunk szerkesztőségében. Az ülésszakon meghívottként részt vettek történészek, egyetemi tanárok, a municípium líceumainak történelemszakos tanárai. Az ülésszokról szóló tudósítást a kolozsvári rádió magyar nyelvű adása április 17-én az ifjúsági adás keretében is sugározta. A résztvevők és a rádióhallgatók nagy figyelemmel hallgatták a kutatók dolgozatait, amelyek közül megemlíthetők a Bajkó Ida–Stela Sárba: Képek a gyergyói munkásmozgalom történetéből, Baricz Mária: 1848–1849 Gyergyóban, Csörgő Gábor: A szárhegyi Lázár kastély története és leírása, Kastal Lajos: Véres farsang (az 1596-os gyergyói felkelés) témájú előadások, valamint a többi kutatási címek is, amelyeket Szabó Levente, Lukács Mónika, Jakab Zoltán, Ványó László Rajmond, Bíró György, Selyem Tamás, Vetési Zoltán, Pócs Sándor, Keresztes Levente és Crișan Hunor Flaviu tanulók készítettek el. A Herédi Gusztáv szerkesztő által vezetett első tudományos diáktalálkozó résztvevőinek újszerű bekapcsolódását hazánk történelmének megismerésébe Imreh István professzor nagyra értékelte és további munkára ösztönözte a tanulók kutatótevékenységét a Gyergyói-medence történelmének korszerű feltárásában. A Salamon Ernő Líceum diákjait már láttuk a tévé képernyőjén vetélkedni, versenyeken, de ez az új bemutatkozásuk a kutatók szerepében úttörőleg hat a szakkörök tevékenységében”.

Herédi Gusztáv így ír az eseményről 1980-ban a Korunkban: „a lap szerkesztősége és a Salamon Ernő középiskola között két évtizedes az együttműködés. A szerkesztők évről évre ellátogattak Gyergyóba és felolvasóestet szerveztek, előadásokat tartottak, tanácskoztak az iskola tanáraival, diákjaival. Ennek (is) köszönhetően a Korunk hasábjain Gyergyó – a többi tájegységhez képest – gyakrabban szerepelt riportokban, tanulmányokban, kisebb hírekben, beszámolóknak.

Újabban ez az együttműködés sajátos formát öltött, amely eléggé meglepő, szokatlan, s ezért érdemes szöveget tenni. Mondhatni fordult a kocka, s legutóbb nem a szerkesztők látogattak meg az iskolát, hanem a diákok a szerkesztőséget. És az iskolások – becsületükre legyen mondva – nem üres kézzel érkeztek Kolozsvárra, hanem tudományos munkákkal. Nem túlzás ez? Attól függ. Mert a Garda Dezső történelemtanár irányításával végzett levéltári kutatásuk valóban tudományos értékű kis dolgozatok megírásához vezettet. Írásaikat tehát nem tankönyvek és tanulmányok összeolvasása alapján állították össze, hanem az eredeti okiratok tanulmányozása nyomán, jórészt ismeretlen jegyzőkönyvek, hajdani beszámolók, jelentések, panaszlevelek tüzetes tanulmányozá-

Az akkori felnőttek tudták, Garda Dezső olyant tesz a diákjaival, amihez foghatót kevesen vállaltak: magyarságtudatot táplál szívükbe.

sa során. Mi történt hát? A tavaly s az idén, május utolsó napján a Korunk szerkesztőségében egyetemi tanárok, tudományos kutatók, lap- és tankönyvszerkesztők, valamint a kolozsvári 3-as számú középiskolából érkezett diákok előtt a gyergyóiak felolvasták előadásait, a vidék hajdani birtokviszonyainak, a kereskedelem, ipar kezdeteinek, az erdőirtás, tutajozás, az örménység megtelepedésének bizonyos kérdéseit világították meg.

A szerkesztőség nevében állítom, hogy mindez számunkra is tanulságos volt. A felszólalók egyetértően hangsúlyozták például az előadások realista tárgyalásos jellegét: az örmények beilleszkedésének az eredményeit éppúgy bemutatták, mint káros vonásait, a kétajkú lakosság együttműködéséről ugyanúgy hű képet kaptunk, mint a súlyos nézeteltérésekről.”

GERGELY IMRE